

УДК 342.72/.73

Т. Є. Леоненко

кандидат юридичних наук, доцент

Л. О. Усс

Класичний приватний університет

ОСОБЛИВОСТІ ДІЇ ЗАКОНУ УКРАЇНИ “ПРО СУДОУСТРІЙ І СТАТУС СУДДІВ” В УМОВАХ ВОЄННОГО, НАДЗВИЧАЙНОГО СТАНУ АБО В РАЙОНІ ПРОВЕДЕННЯ АНТИТЕРОРИСТИЧНОЇ ОПЕРАЦІЇ

Статтю присвячено дослідженню питань організації та діяльності судів в умовах воєнного, надзвичайного стану. У статті розкрито особливості дії законів України, що регулюють діяльність судової влади, в районі проведення антитерористичної операції.

Ключові слова: *судова реформа, судоустрій, суди, правосуддя, надзвичайний стан.*

I. Вступ

Гарантії незалежності й безсторонності правосуддя посідають чільне місце в системі забезпечення прав людини й засадничих свобод. Ефективність і дієвість захисту прав людини від правопорушень, від свавільних дій органів публічної влади, гарантії додержання договорів і примус до їх належного виконання залежить від незалежного суду, який би гарантував рівність і змагальність учасників процесу в доведенні ними своїх аргументів на користь своєї правової позиції. Належні гарантії незалежності й безсторонності суду є якісною характеристикою захисту прав людини та засадничих свобод [11, с. 65]. Забезпечення дієвих і ефективних гарантій прав людини й засадничих свобод є обов'язковою умовою правової держави та громадянського суспільства, особливо в умовах складних політичних та інших процесів, що розгортаються в державі. Тому на сьогодні в умовах складної ситуації в нашій країні вкрай важливим є розгляд здійснення судочинства в районі проведення антитерористичної операції.

Дослідження окремих теоретичних аспектів дії процесуального закону в умовах воєнного надзвичайного стану або в районі проведення антитерористичної операції здійснено в працях таких учених, як А. Каткова, Р. Куйбіда, Т. Миськевич, О. Плотников, О. Прядко, А. Сичевська, І. Троцька, О. Шкітов, Л. Шутко та ін. Ці та інші науковці внесли відповідний внесок у дослідження юрисдикції суду та інших питань, пов'язаних з реалізацією прав людини, в умовах воєнного надзвичайного стану або в районі проведення антитерористичної операції. Однак на сьогодні в умовах загостреної ситуації в Україні вкрай необхідним є розкриття питань, пов'язаних із здійсненням судочинства в умовах проведення антитерористичної

операції. Дослідження в цьому напрямі дасть змогу виділити пропозиції з метою якнайшвидшого врегулювання конфлікту.

II. Постановка завдання

Тематична актуалізація пов'язана з потребою концептуального узагальнення питань особливостей дії Закону України “Про судоустрій і статус суддів” в умовах воєнного надзвичайного стану або в районі проведення антитерористичної операції. Досягнення цієї мети зумовило розв'язання таких дослідницьких завдань: дослідження порядку забезпечення прав і свобод громадян України у районі проведення антитерористичної операції; розгляд та характеристика нових законів, прийнятих з метою врегулювання конфлікту в районі проведення антитерористичної операції; аналіз особливостей дії Закону України “Про судоустрій і статус суддів” в умовах воєнного надзвичайного стану або в районі проведення антитерористичної операції тощо.

III. Результати

Насамперед, необхідно зазначити, що оскільки у 2014 р. окремі територіальні частини Донецької та Луганської областей є зонами проведення антитерористичної операції, то дія Закону України “Про судоустрій і статус суддів” [9] на цих територіях зазнала певного колапсу.

Так, правовий режим цих територій передбачає особливий порядок забезпечення прав і свобод громадян України, які проживають на вищевказаній території. Тому виходячи з цього, було прийнято ряд законів з метою створення умов для якнайшвидшої нормалізації обстановки, відновлення правопорядку, конституційних прав і свобод громадян, а також прав і законних інтересів юридичних осіб.

Слід зазначити про нещодавнє прийняття Закону України “Про особливий порядок місцевого самоврядування в окремих районах Донецької та Луганської областей” від

16.09.2014 р. [7]. Цей Закон визначає тимчасовий порядок організації місцевого самоврядування, діяльності органів місцевого самоврядування в окремих районах Донецької та Луганської областей з метою створення умов для якнайшвидшої нормалізації обстановки, відновлення правопорядку, конституційних прав і свобод громадян, а також прав і законних інтересів юридичних осіб, створення умов для повернення жителів до вимушено залишених місць постійного проживання, їх реінтеграції, а також для відновлення життєдіяльності в населених пунктах у Донецькій та Луганській областях та розвитку територій.

Крім того, було прийнято Закон України "Про тимчасові заходи на період проведення антитерористичної операції" від 02.09.2014 р. [10], який визначає тимчасові заходи для забезпечення підтримки суб'єктів господарювання, що здійснюють діяльність на території проведення антитерористичної операції, та осіб, які проживають у зоні проведення антитерористичної операції або переселилися з неї під час її проведення. Зокрема, законом введено мораторій на нарахування пені та штрафів на основну суму заборгованості за кредитними зобов'язаннями, мораторій на проведення перевірок органами й посадовими особами, уповноваженими законами здійснювати державний нагляд (контроль) у сфері господарської діяльності тощо. Таким чином, новоприйнятими законами регулюються питання діяльності державних органів, органів місцевого самоврядування на окремих територіях Донецької та Луганської областей.

Варто зауважити, що новоприйнятими законами регулюються питання діяльності державних органів, органів місцевого самоврядування на окремих територіальних частинах Донецької та Луганської областей. Однак не всі питання залишаються вирішеними. Так, виникають питання щодо діяльності інших органів, які повинні продовжувати свою діяльність, оскільки вона пов'язана з реалізацією прав і свобод людини та громадянина. А у зв'язку з терористичними діями, це унеможливує здійсненню такої діяльності, зокрема, йдеться про судову владу та відповідно дію Закону України "Про судоустрій і статус суддів" в умовах воєнного надзвичайного стану або в районі проведення антитерористичної операції. Для врегулювання цих питань були прийняті нові нормативно-правові акти, які визначають порядок здійснення правосуддя на зазначених територіях.

З метою врегулювання правосуддя в зонах проведення антитерористичної операції було прийнято Закон України "Про здійснення правосуддя та кримінального провадження у зв'язку з проведенням антитерори-

стичної операції" від 12.08.2014 р., який визначає заходи правового реагування в районі проведення антитерористичної операції і спрямований на забезпечення доступу громадян та юридичних осіб до суду [5]. Отже, у зв'язку з неможливістю здійснювати правосуддя окремими судами в районі проведення антитерористичної операції відбувається зміна територіальної підсудності судових справ, підсудних розташованим в районі проведення антитерористичної операції судам, та забезпечення розгляду цивільних справ, справ про адміністративні правопорушення, підсудних місцевим загальним судам, розташованим у районі проведення антитерористичної операції, адміністративних справ, підсудних місцевим загальним судам як адміністративним судам, апеляційним судам, розташованим у районі проведення антитерористичної операції, – місцевими загальними судами, апеляційними судами, що визначаються головою Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ тощо.

Крім цього, Розпорядження Вищого господарського суду України "Про зміну територіальної підсудності господарських справ" від 02.09.2014 р. [6] зазначає, що розгляд господарських справ, підсудних господарським судам, розташованим у районі проведення антитерористичної операції, здійснюється господарським судом Запорізької області, господарським судом Харківської області, Харківським апеляційним господарським судом. Таким чином, було вирішено, що Господарським судам Донецької і Луганської областей, Донецькому апеляційному господарському суду справи, розгляд яких не закінчено та які перебувають у провадженні цих судів, передати господарським судам м. Запоріжжя та м. Харкова.

Також варто додати, що з метою врегулювання особливого режиму досудового розслідування в сучасних складних умовах були внесені зміни Законом України "Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо особливого режиму досудового розслідування в умовах воєнного, надзвичайного стану та у районі проведення антитерористичної операції" від 12.08.2014 р. [4] до чинного Кримінального процесуального кодексу України (зокрема, Закон доповнено розділом IX-1). Так, відповідно до ст. 615 КПК України на місцевості (адміністративній території), на якій діє правовий режим воєнного, надзвичайного стану, проведення антитерористичної операції, у разі неможливості виконання у встановлені законом строки слідчим суддею повноважень, передбачених ст. 163, 164, 234, 235, 247 та 248 цього Кодексу, а також повноважень щодо обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою на строк до

30 діб до осіб, які підозрюються у вчиненні злочинів, передбачених ст. 109-114¹, 258-258⁵, 260-263¹, 294, 348, 349, 377–379, 437-444 Кримінального кодексу України, ці повноваження виконує відповідний прокурор [3]. Однак таке становище зазначеної статті суперечить Конституції України та міжнародному законодавству. На підтвердження цього варто зауважити, що у ст. 124 Конституції України встановлено, що делегування функцій судів, а також привласнення цих функцій іншими органами чи посадовими особами не допускаються [2]. Водночас, згідно зі ст. 31 Закону України “Про правовий режим надзвичайного стану”, правосуддя на території, де введено надзвичайний стан, здійснюється лише судами, створеними відповідно до Конституції України [8]. Звідси впровадження будь-яких скорочених або прискорених форм судочинства забороняється, навіть за умов складної ситуації в країні. Крім того, вищезазначеним положенням порушується принцип змагальності сторін, оскільки, згідно із ч. 3 ст. 22 КПК України, під час кримінального провадження функції державного обвинувачення, захисту та судового розгляду не можуть покладатися на один і той самий орган чи службову особу.

Положення ст. 615 КПК суперечать також ст. 6 Європейської конвенції про захист прав людини та засадничих свобод, згідно з якою кожна людина має право на справедливий і публічний розгляд справи в розумний строк незалежним і неупередженим судом, створеним на підставі закону [1]. Отже, як ми можемо побачити, такі суперечності в чинному законодавстві є наявними, оскільки на законодавчому рівні належним чином не врегульовані питання, що можуть поставати в умовах воєнного й надзвичайного стану. Так, у чинному КПК України порядок кримінального судочинства в умовах воєнного, надзвичайного стану та проведення АТО наразі відсутній. Крім цього, доцільним є внесення до КПК України відповідних змін щодо підсудності кримінальних проваджень у цих умовах, визначення порядку проведення кримінального судочинства на відповідній території України під час дії воєнного, надзвичайного стану, проведення АТО тощо.

IV. Висновки

Підсумовуючи, слід зазначити, що нинішня ситуація унеможливіє здійснення судочинства та належну реалізацію норм Закону України “Про судоустрій і статус суддів”. Не всі питання, що постали внаслідок гострої ситуації на цих територіях, врегульовуються, оскільки сьогодні показує, що тимчасово припинена діяльність судових органів, органів виконавчої влади. Це, в свою чергу, призводить до невиконання законних вимог громадян і реалізації їх прав, а також до

значного збільшення кількості справ, які залишаються не вирішеними. Безумовно, це актуалізує питання щодо розробки пропозицій з метою врегулювання судочинства на цих територіях. До того ж, такі пропозиції щодо врегулювання ситуації повинні обговорюватись на міжнародній арені, оскільки торкаються належного забезпечення прав і свобод людини та громадянина.

Значущим для ефективного забезпечення прав людини та громадянина в умовах надзвичайного стану є створення відповідних умов з боку держави для їх безпечної та ефективної реалізації. Проблеми, які поставили за гострої ситуації на території України, є багатогранними. Звідси важливим є залучення міжнародного співтовариства з метою якнайшвидшого врегулювання конфлікту. Тому пропозиції щодо врегулювання ситуації повинні обговорюватись, у тому числі й на міжнародній арені, оскільки стосуються міждержавних відносин. Отже, аналізуючи вищезазначене, на сьогодні вкрай актуальним вбачається врегулювання ситуації на міжнародному рівні з метою стабілізації в усіх сферах суспільного життя.

Список використаної літератури

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/v1427600-03>.
2. Конституція України від 28.06.1996 р. (зі змінами і допов.) [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. (зі змінами і допов.) // Відомості Верховної Ради України. – 2013. – № 9–10. – Ст. 88.
4. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо особливого режиму досудового розслідування в умовах воєнного, надзвичайного стану або у районі проведення антитерористичної операції: Закон України від 12.08.2014 р. // Відомості Верховної Ради. – 2014. – № 39. – Ст. 2008.
5. Про здійснення правосуддя та кримінального провадження у зв'язку з проведенням антитерористичної операції: Закон України від 12.08.2014 р. // Відомості Верховної Ради. – 2014. – № 39. – Ст. 2009.
6. Про зміну територіальної підсудності господарських справ: Розпорядження Вищого Господарського суду України від 02.09.2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/vr028600-14>.
7. Про особливий порядок місцевого самоврядування в окремих районах Донець-

- кої та Луганської областей : Закон України від 16.09.2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1680-18>.
8. Про правовий режим надзвичайного стану : Закон України від 16.03.2000 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2000. – № 23. – Ст. 176.
 9. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 07.07.2010 р. (зі змінами і допов.) // Відомості Верховної Ради України. – 2010. – № 41–42, № 43, № 44–45. – Ст. 529.
 10. Про тимчасові заходи на період проведення антитерористичної операції : Закон України від 02.09.2014 р. № 1669-VII // Офіційний вісник України. – 2014. – № 83. – Ст. 2350.
 11. Лемак О. В. Право на незалежний і безсторонній суд у контексті захисту прав людини і основоположних свобод / О. В. Лемак // Порівняльно-аналітичне право. – 2014. – № 4. – С. 65–68.

Стаття надійшла до редакції 19.01.2015.

Леоненко Т. Е., Усс Л. А. Особенности действий Закона Украины “О судоустройстве и статусе судей” в условиях военного, положения состояния или в районе проведения антитеррористической операции

Статья посвящена исследованию вопросов организации и деятельности судов в условиях военного чрезвычайного положения. В статье раскрываются особенности действий законов Украины, регулирующих деятельность судебной власти, в районе проведения антитеррористической операции.

Ключевые слова: *судебная реформа, судоустройство, суды, правосудие, чрезвычайное положение.*

Leonenko T., Uss L. Features of the Law of Ukraine “On the Judicial System and Status of Judges” in a State of Emergency or Wartime in the Area of Anti-terrorist Operations

Summing up, it should be noted that the situation of nynish-impossible-chynstva cramp exercise and proper implementation of the Law of Ukraine "On the Judicial System and Status of Judges". Not all the questions that arose as a result of acute situations in these areas, regulating Xia, as today shows that tymcha-COBOL suspended the judiciary, the executive branch. This in turn leads to non-legitimate demands of citizens and the realization of their rights as well as to a significant increase in the number of cases per-left unresolved. Certainly, it actualizes the question of development propositions to settle legal proceedings in these territories. In addition, the following proposals to resolve the situation have obho-voryuvatys the international arena, as appropriate concern the rights and freedoms of man and citizen.

Important for effective Secured Lock human and civil rights in the state of emergency is to create conditions for them-response from the government for their safe and efficient implementation. Problems that post-whether an acute situation in Ukraine is multifaceted. It is important hall chenie international community for the speedy resolution of the conflict. Therefore, proposals for settlement fat-ted should be discussed, including in the international arena because it relates to international relations. Thus, analyzing the above, to date, it is extremely a relevant resolution of the situation seen at the international level to stabilize in all spheres of public life.

Key words: *judicial reform, the judicial system, the courts, justice, the state of emergency.*